

**ТҮРКИЯ КІТАПХАНАЛАРЫ МЕН ҚОЛЖАЗБА
ҚОРЛАРЫНДАҒЫ ТҮРКІСТАНДЫҚ ОЙШЫЛДАРДЫҢ ЖАЗБА
МҰРАЛАРЫ**

**TURKISH LIBRARIES AND SOURCES OF MANUSCRIPTS THERE IS
WRITTEN HERITAGE OF TURKISTAN'S PHILOSOPHERS**

Ә. ДЕРБІСӘЛІ*

Түйіндеме

Мақалада исламдық жәдігерлер мен мұраларды жинап, сақтауға, зерттеуге ерекше көңіл бөліп келе жатқан өркениетті ел – Түркияның кітапханалары мен қолжазба қорларындағы түркістандық ойшылдардың жазба мұраларына шолу жасалған. Түркиядағы кітапхана қорлары араб, парсы, шағатай және осман-түрік тілдеріндегі қолжазбаларға өте бай. Автор мақаласында осы ел кітапханаларындағы ислам өркениетіне қатысты қолжазбалар жайлы мәліметтер береді.

Кілт сөздер: Қолжазба, кітапхана, ислам өркениеті, қолжазба қоры, түркістандық ойшылдар.

Summary

In the article there is a survey of Turkish libraries and sources, written heritage of Turkistan's philosophers which studies Islamic heritage, especially they pay attention to research and how to keep them. The Library of Turkey is rich for its Persian, Arabic, Chagatay, and Osman-Turkish manuscripts. Author included information about manuscripts which depend on Islam civilization of this country's library.

Keywords: Manuscript. Library, Islam civilization, source of manuscript, Turkistan's philosophers.

Түркияның көптеген жоғары оқу орындары мен бірқатар мемлекеттік және жеке кітапханалар мен қолжазба қорларында еліміздің орта ғасырлық шаһарлары һәм кенттерінен шыққан арыстарының әлі күнге дейін жарық көрмеген және ара-кідік басылған да еңбектері бар.

Солардың ішінде Отырар, Исфиджаб-Сайрам, Тараз, Баласағұн, Түркістан, Сығанақ, Женд ғұламаларының түрлі тақырыпты қамтитын қолжазбалары көптігімен таңғалдырады. Мысалы Әбу Насыр әл-

* филология ғылымдарының докторы, профессор, Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының директоры, Алматы/Қазақстан.
doctor of Filology, professor, director of Institute named after R.B Suleymenov. Almaty-Kazakhstan.
E-mail: shighistanu@mail.ru

Фараби, Мұхаммед бин Ахмед бин Иусуф әл-Исфиджаби, Абд әл-Уахид бин Мұхаммед ас-Сайрами, Ала ад-дин Түркістани, Һибатулла ат-Түркістани ат-Тарази, Хұсам ад-дин Хұсейн бин Әли Хажжаж әл-Ханафи ас-Сығнаки, Мұхаммед Абд ас-Саттар әл-Кердери, Мұхий ад-дин Женди шығармалары және Қожа Ахмет Йасауи «Диуанының» көшірмелері жиі кездеседі.

Түріктер ондай асыл дүниелерді ұзақ ғасырлар бойы Таяу және Орта Шығыстың мәдени, ғылыми, рухани орталықтары Бағдад пен Басра, Дамаск мен Халаб, Мекке мен Мадина, Каир мен Тунистен жинаған. Өйткені 1517 жылдан бастап араб дүниесі мен олардың аталмыш шаһарлары түріктер құзырында болды. Сол себепті де ұлан ғайырға көсілген дәулет астанасы Стамбұлға және Түркияның өзге де қалаларына тек жазба жәдігерліктер ғана емес, сондай-ақ түрік патшаларының Стамбұлдағы Топқапы сарайына Ибраһим (ғ.с.), Исмаил (ғ.с.), Мұхаммед (с.ғ.с) пайғамбарымыздың жеке заттары, қасиетті Қағбаның кілттері, халифалар мен әскери қолбасшылардың қылыштары да әкелінді. Олардың арасында Алла Тағаланың соңғы елшісінің (с.ғ.с.) хаттары да бар. Аса құнды ол заттар қазірге дейін көздің қарашығындай сақталуда.

Иә, Түркия – исламдық жәдігерлер мен мұраларды жинап, сақтауға, зерттеуге ерекше көңіл бөліп келе жатқан өркениетті ел, оның кітапхана қорлары араб, парсы, шағатай һәм осман-түрік тілдеріндегі қолжазбаларға байлығымен танымал.

Елдің кітапханаларындағы ислам өркениетіне қатысты ондай дүниелер жайлы мәліметтерді Стамбұлдағы төмендегідей кітапханалар мен қолжазба қорларын табуға болады.

ISAM – түрікшеден аударғанда «Ислами зерттеулер орталығы» дегенді білдіретін қысқартылған сөз. Ол Түркия уақыфтарының бас кеңесіне бағынады. Мекеме Стамбұлдың Азия бөлігіне арнайы салынған әдемі ғимаратқа жайғасқан. Кітапхана қорына тек Түркиядағы ғана емес, әлем елдерінде басылып жатқан исламға қатысты зерттеу кітаптары да алдырылып отырады, ондағы қолжазбалар каталогі компьютерге түсірілген, керек жазбалардың көшірмелерін дайындап бере алады. Жалпы Түркияның ислам саласындағы зерттеуді жеңілдету, ынталандыру жолында техника мүмкіндіктерін кеңінен пайдалануы өзгелерге үлгі деуге болады. Соның бір дәлелі – кітапханаларында сақталған бағалы кітаптар мен қолжазбалардың электронды көшірмесін тез жасатып алу мүмкіндігі.

ISAM-да орындалып жатқан игілікті жұмыстардың бірегейі – көптомды Ислам энциклопедиясының қазірдің өзінде 44 томының шығып үлгеруі.

Түркияның түрлі кітапханалары мен қолжазба қорларында 2001-2010 жылдары, ал Стамбұлға арнайы барған соңғы, яғни 2013 жылғы сапарымда осы ежелгі шаһардағы ISAM мен төмендегі бірнеше кітапханалар мен қолжазба қорларында жұмыс істедім.

Сүлеймания кітапханасы Стамбұлдағы XVIII ғасырдан бері қызмет етіп келе жатқан ежелгі, үлкен кітапханалардың бірі. Ол атақты Сүлейман патша мешітінің жанында, мешіт кешенінің құрамдас бір бөлігі. Құрылысы 1557 жылы аяқталған. Әуелде ғибадатхананың арнайы жеке кітапханасы болмаған. Сол себепті ол медресенің хұжыраларына бөліне жайғасқан.

Кітапхана рухани жазба дүниелерге бай. Оның қорына XVIII – XIX ғасырларға жататын 73 мың қолжазба мен 50 мың кітап, 94 мың уақып заттары бар.

Баязит – Стамбұлдағы үлкен кітапханалардың бірі. Оның қоры бір миллионнан астам еңбектерді қамтиды, олар: кітаптар мен мерзімді басылымдар, газеттер, сирек ұшырасатын шығармалар, карталар мен плакаттар және мұрағаттағы теңгелердегі де қамтиды. Кітапхана оқу залдары, арнаулы аспаптармен жабдықталған кабинеттер, мүгедектерге арналған бөлмелер, музыка және бейне нөмірлер, салтанатты мәжіліс өткізетін залдардан тұрады.

Нури Османия кітапханасы да Стамбұлда. Құрылысы I Махмұт патша кезінде 1749 жылы басталып, 1755 жылы III Осман патшаның тұсында аяқталған. Сәулетшісі - Синан Калфа. Кітапхананың басты ерекшелігі - ғимараттың барокко стиліндегі. Кітапхана мешіттің шығыс жағында, екі қабатты жеке ғимаратта. Үстіңгі қабаты оқу залы мен қойма. Ғимараттың барокко стилінің ең басты ерекшелігі болып табылатын 30 гипстік сылақты терезелері, екі есігі бар. Бірінің үстіңгі жағына араб тілінде «Білімді тал бесіктен жер бесікке дейін ізде» деген хадис өрнектелген. Кітапхана коллекциясында осман, араб, парсы тілдеріндегі қолжазбалар, I Махмұд пен III Осман патшалар және Байрам пашаның 79 қолжазбасы бар.

Орта Азия мен Қазақстан тарихын зерттеушілердің бірі Ресей тарихшысы А.Ю. Якубовский (1886-1953) XX ғасырдың 20-жылдары Сығанақ жайлы мағлұмат жинап жүргенде академик В.В. Бартольд (1869-1930) оған Стамбұлға барған сапарында осы Нури Османия кітапханасында сақтаулы «Михман наме-ий Бұхара» - «Бұхара

мейманының жазбалары» атты қолжазбадан (Фазл Аллаһ ибн Рузбихан Исфәһани) Сығнақтың бір ақынының:

Бұрын бұл қамсыз ел еді,
«Ниһаяны»* құрастырған,
«Һидаяны»** зерлеген
Ғұламалар мекені.
Тағдыр жазса тағы да,
Сығнақтық болар ек,
Сәби өмір бой көтерсе кезеңі, –

деген өлең жолдарын жазып әкеліп береді. А.Ю. Якубовский оны кейінірек (1929) «Сығанақ қаласының жұқаналары» атты еңбегіне эпиграф етіп алған [1].

Миллет кітапханасын 1700-1701 жылдары Шейху-л Ислам Сейд Фейзуллах Эфенди салдырған. XIX ғасыр басында кітапхананы бұзу ұйғарылған, себебі кітапхананың орнына көлік тұрағын салу қажет деп саналған. Солай болса да Стамбұл әуесқойлар Ассоциациясы Назири Аукаф пен Шейху-л Ислам Хайри Эфендидің қолдауы және күш-қайратының арқасында кітапхана жойылудан аман қалған. Кітапхананы қалпына келтірумен қатар Фейзуллах Эфенди оған 2189 қолжазба, ал Әли Эфенди 1600 кітапты сый еткен.

Стамбұлда Рашид Эфенди, Жаруллах Эфенди, Хакимоглы, Әли Паша және басқалар салдырған кітапханалар да болған. Бірақ 1942 жылдан соң олардың кейбірі жарамсыз күйге түскен. Сол себепті ондағы дүниелердің бірқатары Фейзуллах Эфенди кітаптарының қорына жиналады.

Мұрат Молла, Әділ Сұлтан, Юсуф Паша Хакимоглы, Әли Паша көпшілік кітапханалары және Әбу Бәкір Паша, Явуз Селим, Әли Эфенди балалар кітапханасы ретінде қызмет атқарды.

Мұрат Молла кітапханаларындағы қолжазбалар 2000 жылы Сүлеймания кітапханасына берілген және қоры көпшілік үшін ашық болған.

Стамбұл кітапханасы шаһардың ең үлкені. Оның құрамына Йылдыз кітапханасындағы (Сұлтан Абдул Хамид III-нің шамамен 30

*«Ниһаяның» авторы –Сығнақтық қазақ жерінің перзенті Хұсам ад-дин Хұсейн (Хасан) бин Әли бин Хажжаж ас-Сығнақи (?–1311/1317).

**«Һидаяның» авторы – Орта Азиялық көрнекті ғалым Әбу-л Хасан Бұрһан ад-дин Әли бин Әбу Бакр бин Абд әл-Жалил әл-Фарғани әл-Марғинани ар-Риштани (?–1197).

мың жеке коллекциясы) және өзге де жеке коллекциялар кіреді. Университеттің әр факультетінің жеке кітапханалары да бар.

Стамбұл Университетінің кітапханасы, 1933 ж. бастап осы оқу орнының Орталық кітапханасы деп атала бастайды.

Топкапы сарайы кітапханасы – 1928 жылы құрылған. Топкапы сарайы мұражайының жанында. Ол Стамбұлдағы екінші көне кітапханалардың бірі. Мұнда османдық хұснихат өнерінің үлгілері, сонымен қатар қамыс қарындашпен бояу жаққыш қарындаштар сақталған жәшік, қайшылар, пышақтар, Қасиетті Құран сақталған қаптама, кітап қоюға арналған сүймен, мөрлер мен карталар сақталған. Кітапхана көшірме және баспа қызметтері, микрофильмдер мен суреттер қызметін көрсетеді.

Көпрүлү кітапханасын ұлы елші Мехмет Көпрүлү 1661 ж. салдырған. Ол Стамбұлдағы тәуелсіз әрлемнің ең алғашқысы үлгісі. Кітапхана шағын бау ішінде, Чемберлітас алаңының оңтүстік жағында – үш жағы көшелер. Кітапхана кірпіш пен тастан қаланып, күмбезбен көмкерілген.

Стамбұлда сондай-ақ:

Атиф Эфенди кітапханасы

Рагиб паша кітапханасы

Хаджи Салим аға кітапханасы

Фатих Файзулла Эфенди кітапханасы бар.

Ал, **Анкара кітапханасы**, яғни Ұлттық кітапхана 1946 жылы Халықаралық кітапханалар үйі негізінде қаланған. Ол – Түркиядағы ең үлкен рухани жазба дүниелер үйінің бірі. Ондағы кітаптар қоры 5 салаға бөлінген:

1. Ежелгі шығыс және түрік тілдеріндегі қолжазбалар;
2. Түрік кітап басып шығару ісінің бастапқы кезіне дейін басылған, қатталуы қолжазбаға ұқсас кітаптар. Олар: 1729-1928 ж. араб шрифтімен терілген түрік басылымдары;
3. 1928 жылдан бастап шыға бастаған барлық түрік басылымдары;
4. Түркия туралы басқа тілдердегі кітаптар;
5. Барлық білім салалары бойынша құнды шетел баспалары жатады.

Сонымен, Түркиядағы түрлі қорларда сақтаулы түркістандық ойшылдардың жазба дүниелерін сөз етіп көрейік.

Сонымен Түркия қолжазба қорларында авторлары Түркістани деп көрсетілген де біраз дүниелер бар. Олар Түркістан қаласы яки

Түркістан өлкесінен шыққандықтан Түркістани деп аталды ма, жоқ па, қолымызда ол туралы мәлімет жоқ. Түркістанилердің дүниелерінен де авторларының дәл қай жерлік екенін білдіретін жолдарды кездестірмедік. Бірақ Ибатулла ат-Тарази Түркістани, Махмуд бин Сайд ат-Түркістани ат-Таразилердің қазақ жерінен екендігі айқын болса, ал өзгелерінің жалпы түркі текті немесе Орта Азия яки Шығыс Түркістаннан екендігі даусыз. Енді соларға тоқталайық.

1. Ибатулла бин Ахмед бин Муалла ат-Түркістани ат-Тарази (1272-1333)

Тараздың да Отырар секілді тарихы алабөтен. Ол қанша шапқыншылық, жаугершілік, ұрыс-соғысқа ұшыраса да ес жиып, күл астынан қайта көтеріліп отырған. Тараз біздің заманымызға да жетті. Таразда көптеген мешіттер мен медреселер, керуен сарайлар болған. Археолог ғалымдар осыдан бірер жыл бұрын іргетасы 893 жылы қаланған, сәулеті өзгеше мешітті тауып қалпына келтірді. Ол шаһардың ортасындағы Қарахан кесенесінен 100 метрдей жерде тұр.

Тараз ислам мәдениеті мен ғылымына да өзіндік үлес қосқан. Одан елуге жуық ғалымдар шықты. Әсіресе Тараз қарахандықтар тұсында өркендеді. Әйтсе де жалпы жұрт түгілі ғалымдар да осы қаладан шыққан, еңбектерін араб тілінде жазған ойпаздардың еңбектері түгілі, есімдерін де біле бермейді. Түркия қолжазбалар қорында солардың бірі – Ибатулла ат-Таразидің да шығармалары бар.

Ибатулла бин Ахмед бин Муалла бин Махмұд Шұджа ад-дин ат-Түркістани ат-Тарази Таразда нижраның 1271/73 жылы туған. Шұджа ад-дин лақап аты. Алғашқы білімді ол осында алған соң, соңыра ғылым, ілім іздеп, баласын ертіп жолға шығады. Әуелі Дамаскіге келіп тұрақтайды.

Мұнда Орта Азиялық ғылым іздегендер мен жетістіктерге жетіп, ұстаз дәрежесіне жеткендермен танысып, достасады, қызметтес болады. Осы ретте оған сабақ берген Ходженттен Әбу Мұхаммед Жалал ад-дин Умар бин Мұхаммед бин Умар әл-Хаббази әл-Бахтияри әл-Ходжендиді атай кету керек. Ол көрнекті ханафи ғалымы еді. 1232 жылы Сырдария бойындағы Ходжент шаһарында дүниеге келген-ді. Осында және Иззия медреселерінде дәріс берген. Хаббази 1292 жылы дүниеден өткен. Оның «әл-Муғни фи усули-л фикһ», «Хашияту-л һидаийа» – «Әл-Һидайаға ескертулер», «Һади фи усули-д дин» атты еңбектерінің қолжазбалары біздің заманымызға жеткен. Ол туралы Құраши [2], Ибн Құтлұбұға [3], Ташкупри-Заде, Хаджи Халифа [4],

Ибну-л Имад, Лакнауи [5], К.Броккельман [6] сияқты ғалымдар қалам тербеген.

Ғибатулла да өзге де ілім қуған Орта Азия перзенттері секілді Дамаскіде Хаббазиден тағлым алған. Білімін байытқан соң ұстаз болып қызмет еткен. Орта Азиялық жастардың осында білім алып, биік белеске көтерілуіне барынша көмектескен. Дамаскіден соң Хибатулла ат-Тарази ат-Түркістани Каирге келеді.

Ежелгі қалада кезінде Заһир ад-дин Бейбарыс салдырған медреседе ұстаз болып істейді. 1334 жылы дүниеден өткен ол артына көптеген еңбектер қалдырған.

Ғибатулла Ханафи мазһабын берік ұстаған ғалымдардың бірегейлерінен. Сондықтан осы мазһабтың көрнекті өкілі саналады. Тараздың ғалым перзенті Орта Азиялық Ханафи ғұламасы Әбу Жағфар Ахмед бин Мұхаммед бин Салам бин Абд әл-Малік әл-Азди ат-Тахауи (853-933) трактаттарына түсіндірме жазған.

Махмұд ибн Сулейман әл-Кафауи (?-1582/83) аталмыш еңбегінде Тараз ұланына бір беттей арнаған. Онда ол "Шұджа ад-дин Ғибатулла ибн Ахмед ибн Муалла ибн Махмұд ат-Түркістани ат-Тарази Дамаскіге келіп, Әбу Мұхаммед Жалал ад-дин Умар бин Мұхаммед бин әл-Хаббази әл-Бахтияри әл-Хұджандиден (1232/1293) дәріс алды. Ғылыми дәреже мен кемелдікке жетті. Ол фақиһ усули еді, пікір таластырғанды ұнататын, зерттеу ғылымы бойынша тамаша маман-ды. Барлық рационалды және дәстүрлі ғылым салаларына ат салысты. Ол түрлі жинақтар, шығармалар, лекциялар мен кітаптардың авторы. Оған көптеген елдерден ғылым іздегендер келіп жататын. Ол барлық уақытта іспен шұғылданып жүретін иманды, беделді кісі-ді. Ол туралы халық жақсы айтатын, кітап беттерінде де аталып жататын. Ол Әбу Абдалла Мұхаммед бин әл-Хасан бин Фарқад аш-Шайбанидің (749-805) «Жамиғ әл-Кабир» – «Үлкен жинақ», «Ақидат ат-Тахауиге» – «Тахауи ақидасына» түсіндірме жазды. «Табсират әл-асрар фи шарх әл-Манар» – Әл-Манарға «Түсіндірмелердегі сырлар», «Китаб әл-Гуар» – «Таңдаулы өлеңдер кітабы», «Китаб әл-Иршад» – «Насихат кітабы», «Китаб әл-Мисал» – «Мысалдар кітабы» атты қолжазбалары бар [7].

Үнді ғалымы Мұхаммед Абд әл-Хайй әл-Лакнауи әл-Ғинди (1848-1886): «Ол Тадж ад-дин әл-Ашқардан «әл-Жамиғ әл-Кабирді» - "Үлкен жинақты" оқыды. Оның ұлы Мұхаммед ибн Ғибатулла ибн Ахмед ат-Тарази «Әл-Жауаһир әл-мудийаның» авторы Әбу Мұхаммед Абд әл-Кадир Құрашимен (?-1373) бірге оқыған. Ол «әл-Жауаһир әл-

мудийада» "Әл-Ашқар әл-Имам Таж диннің лақап аты. Одан және әл-Хаббазиден (1232-1293) біздің шейхымыз Һибатуллаһ Шүджа ад-дин оқыған. Ал ол Абдаллаһ ибн Мұхаммед ибн Зайдтің лақабы» десе, Орта Азиялық тарихшы Әбу Саъд ас-Самани (1113-1167): «Ол ханафит шейхы, өз кезегінде Бұхарада көп хадис айтқан, һижраның 954-955 жылы дүниеден өтті. Ол Бұхарадағы ханафи ғалымдарының ішіндегі білгірі, өз мәзһабын қорғаушылар ішіндегі белсендісі еді. Оны әл-Хаким «Тарих Нисабурда» «Нисабурға ол 951-952 жылы өкіл ретінде келіп еді» деп еске алады" [8] деп жазады.

Түркия қолжазба қорларында Тараз перзентінің төмендегідей трактаттары бар:

- «Табсиратул-л асрар фи шархи «әл-Манар» – ««Әл-Манарға» түсіндірмелердегі сырлар». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

- «Шарх ақидати-т Тахауи» – «ат-Тахауидың «Ақидасына» түсіндірме» іспетті дүниелері сақтаулы. Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

2012 ж. менің оның өмірі мен шығармашылығы туралы монографиям[9] жарық көрді.

2. Саид бин Мұхаммед ас-Сугди Жамал Түркістани.

Оның аты «Ар-Рисалату-л алайһа фи-л масаили-л хисабийа» – «Хисаб мәселесі жайлы ... трактат» атты қолжазбаға байланысты айтылады. Ол Сүлеймания кітапханасында тұр. Бұл ғалым кейде Әл-Фараби деп те аталады. Ол Әбу Насыр Әл-Фарабиге дейін, шамамен VIII-IX ғасырларда өмір сүрген сияқты (?).

3. Махмуд бин ас-Саид Насир ат-Түркістани ат-Тарази.

Оның аты «Ан-Назму-л хауи ли ақидати-л имам ат-Тахауи» (855-933) – «ат-Тахауи ақидасын қамтитын жыр» атты қолжазбаға байланысты айтылады. Ол дүние Мармара университеті илаһийат факультетінің кітапханасында сақтаулы.

«Қасаиду-л Махмудийа» – «Махмудия қасидасы» атты қолжазба Мармара университеті илаһийат факультетінің кітапханасында.

«Ан-Наджах фи-с сарф» - «Грамматикадағы жетістік». Қолжазба Баязит кітапханасы.

4. Шейх Алим Түркістани. (Абдуллаһ бин Мұхаммед бин Абдул Азиз ас-Самарқанди). Оның Түркияда «Рисалати-л қалб фи-л малакут» – «Руханият әлемінде жүрек» атты трактатының қолжазбасы бар (Бурса аймақтық жазбалар кітапханасы).

«Рисала фи мағрифати-л инсан» – «Адамды тану жайлы» трактат. Қолжазба. Бурса өңірлік жазбалар кітапханасы.

«Рисала фи-л абади уа-л убудийа» – «Құлдар мен құлшылық туралы трактат». Қолжазба. Бурса өңірлік жазбалар кітапханасында сақтаулы.

Автор жайлы дерек жоқ.

5. Абдуллаһ Реджеп Түркістанидің «Түркістан милли харакатлары» - «Түркістан ұлттық қозғалыстары». Қолжазба (Стамбұл, 1945) Мармара университеті илаһиат факультетінің кітапханасында сақтаулы.

Автор жайлы дерек жоқ.

6. Иса Йусуф ат-Түркістанидің «Доғу Түркистан инсанликтан йардым истийор» - «Шығыс Түркістан адамзаттан жәрдем сұрайды» атты қолжазбасы Мармара университеті кітапханасында;

«Қадиату Түркистани-ш шарқийа» – «Шығыс Түркістан мәселелері» атты еңбегінің қолжазбасы Мармара университеті кітапханасында сақтаулы.

Автор жайлы дерек жоқ.

7. Абдуллаһ бин Мұхаммед әл-Қашғари ат-Түркістани Нидаи. Оның Сүлеймания кітапханасында «Хайратнама» атты қолжазбасы бар.

- «Мухаммасат». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

- «Ширин Шамайл» - «Тәтті бейне». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

- «Рисала фи баййани тариқати-н Нақшбандийа – «Нақшбандия тариқатының баяны туралы трактат» Қолжазба. Сүлеймания кітапханасында.

- «Диуан Нидаи» – «Нидаидың жинағы». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

- «Хаккия Нидаи» – «Нидаидың хаккиясы». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

- «Рисала Мухтасар фи-т тасауууф» – «Сопылар жайлы қысқа трактат». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

- «Хакқия» – «Ақиқаттық». Қолжазба секілді дүниелері (Сүлеймания кітапханасы) бар.

Автор жайлы дерек жоқ.

8. Мұса бин Жаралла ибн Фатима ат-Түркістани. Оның түрік елінен:

- «Тариху-л Құран уа-л мусахиф» – «Құран және мұсхафтар тарихы». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

- «Қауаиди-л фикһийа» – «Фикһ (ілімінің) қағидалары (туралы)». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

- «Шариат не ичин руиете иғтибар етмиш» - «Шариғатта не үшін түске орын берген». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

- «Узун гундерде рузе» - «Ұзақ күнде де ораза ұстау жайлы» сияқты еңбектерін көрдік. Қолжазба. Автор жайлы дерек жоқ.

9. Саид бин Мұхаммед ат-Түркістани

«Рисалату-л алақа фи масаил хисабиия» – «Есеп мәселеріндегі байланыс». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы. Автор жайлы дерек жоқ.

10. Ала ад-дин Түркістани:

«Манзума фи-л фикһ» – «Өлеңмен [жазылған] фикһ ілімі». Қолжазба Баязит кітапханасы.

«Назму адади-л кабаир». Қолжазба. Бурдур облыстық кітапханасы.

«Рисала фи-л кабаир уа-с сағир» – «Үлкен және кіші күнәлар жайлы». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

«Қасида фи адади-л кабаир» – «Үлкен күнәлардың саны». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы

«Манзума фи адади-л кабаир». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы

«Расала фи-л кабаир». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы

«Манзума» – «Өлеңдер». Қолжазба Сүлеймания кітапханасы

«Манзуме фи баяни адади-л кабаир». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

«Рисала фи абидаил кабаир». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы. Бәрі үлкен күнәлардың санын білдіретін бір еңбек сияқты.

Автор жайлы дерек жоқ.

11. Абд ар-Рашид Ибраһим бин Умар ат-Түркістани

«Алами-л Ислам ве Жапонияда Интишари Исламийат» - «Ислам әлемі және Жапонияға Исламның таралуы». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

Автор жайлы мағлұмат жоқ.

12. Дауд бин Абдул Бақи бин Айбек ат-Түркістани

«Жамиғ әл-қауаид» – «Ережелер топтамасы». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасында сақтаулы.

Автор жайлы мағлұмат жоқ.

13. Әбу-л Мааъб әл-Хамадан (шейх Алим Түркістани) - «Рисала фи мағрифати-л инсан» – «Адамды тану жайлы трактат». Автор жайлы мағлұмат жоқ.

14. Дауд бин Абд әл-Бақи Айбек ат-Түркістани.

«Джамиғ қауағид». «Ережелер жинағы». Қолжазба. Сүлеймания кітапханасы.

15. Алам ад-дин ат-Түркістани.

Салах ад-дин Халил бин Айбек ас-Сафади (1296-1363) «Әл-Уафи би-л уафаят» атты 24 томдық еңбегінің 12-томында (327-бет) [10] Алам ад-дин ат-Түркістани: Санжар әл-Амир Алам ад-дин ат-Түркістани атты жерлесімізді атап кеткен. Ол «құрметті, әдепті, батыр жаужүрек деп сипатталады. Хижраның 677//1278 жылы қайтыс болды. Қасиун тауының етегіне жерленді» деп жазады. Соған қарағанда ол Шам елінде ғұмыр кешкен сияқты. Басқа дерек жоқ.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Якубовский А.Ю. *Развалины Сыгнака (Сугнака)* // Государственная Академия истории материальной культуры. Том II. Ленинград, 1929, 123-159-беттер.
2. Мухйи ад-дин Мұхаммед Абд әл-Қадр әл-Құраши. *Әл-Джауаһир әл-мудийа фи табақат әл-ханафийа*. Рияд, 1970, 566-бет.
3. Қасым ибн Құтлұбұға. *Тадж ат-тараджим*. Бейрут, 1992, 3-бет.
4. Хаджи Халифа. *Кашф аз-зунун*. Бейрут 1992, 2-том, 1143, 1201, 1824, 1862-беттер.
5. Мұхаммед Абд әл-Хайй әл-Лакнауи әл-Һинди. *Әл-Фауаид әл-баһийа фи тараджим әл-ханафийа*. Бейрут 1998, 367-бет.
6. Brokelman C. *Geschichte der drabischen Literatur*. Leiden–Brill. 1898.
7. *История Казахстана в арабских источниках*, III том. Извлечения из сочинений XII–XIV веков. Алматы «Дайк-пресс», 2006, 166-167-беттер.
8. Мұхаммед Абд әл-Хайй әл-Лакнауи әл-Һинди. *Фауаид әл-баһийа фи тараджим әл-ханафийа*. Бейрут 1998, 367-бет.
9. Шейх Абсаттар Дербисали. *Хибатулла ат-Тарази и его духовное наследие*. Астана 2012, 136+188 бет.
10. Салах ад-дин Халил бин Айбек ас-Сафади. *Әл-Уафи би-л уафаят*. Бейрут 2010, 24-том; 12-том, 327-бет.